

УДК: 378.4.091.12(477.46)ЧНУ:57-051Дер(045)

DOI: 10.31651/2076-5835-2018-1-2022-2-4-8

Гаврилюк Максим Никандрович

кандидат біологічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту природничих та аграрних наук,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
gavrilyuk.m@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5729-8184

Спрягайло Олександр Васильович

кандидат біологічних наук, доцент,
проректор з наукової та інноваційної діяльності,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
dendro@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-9431-9746

Голиш Григорій Михайлович

кандидат історичних наук, доцент,
директор наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
biblioteka.cnu@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5203-0859

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ДЕРІЙ – ДО 70-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ

Статтю присвячено доценту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Сергію Івановичу Дерію з нагоди його 70-річного ювілею. Подано основні віхи життя і діяльності цього відомого вченого-біолога, педагога, організатора освіти й громадського діяча. Акцентовано увагу на тому, що практично усе його свідоме життя пов'язано із Черкаським національним університетом, де він пройшов шлях від студента до декана факультету. Проаналізовано наукові здобутки С. І. Дерія, показано його внесок у розвиток методики викладання циклу біологічних дисциплін, розкрито роль ювіляра в розбудові природничого факультету. Обґрунтовано положення про те, що Сергій Іванович завжди брав активну участь у громадському житті ЗВО й Черкаської області, став організатором багатьох освітніх, наукових та природоохоронних заходів, дбав про допомогу талановитій учнівській молоді. Підкреслено багатогранність життєдіяльності ювіляра як взірця служіння рідній alma mater й Україні.

Ключові слова: Сергій Іванович Дерій, біологія, екологія, методика викладання біології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, природничий факультет, історія біології.

Доцент
Сергій Іванович Дерій
(2010 р.)

Сергій Іванович Дерій народився 8 лютого 1952 року у м. Біла Церква (Київська область). Батько – Іван Григорович Дерій (1919–1997) – учасник Другої світової війни, сержант, мужність якого була відзначена медаллю «За відвагу». У післявоєнні роки Іван Григорович закінчив біологічний факультет Дніпропетровського державного університету та був направлений на роботу до дендропарку «Олександрія» (м. Біла Церква). Мати – Клавдія Миколаївна (1928-2019) закінчила Харківський сільськогосподарський технікум. У 1961 р. І. Г. Дерій захистив кандидатську дисертацію, а в 1963 р. родина переїхала до м. Дніпро, де Іван Григорович працював на посаді доцента університету. У 1969 р. І. Г. Дерія за конкурсом було обрано завідувачем кафедри ботаніки

Черкаського державного педагогічного інституту. У тому ж році на природничий факультет названого вишу вступив Сергій Дерій.

Він завжди був у числі кращих студентів-природничиків, активно займався ігровим спортом, входив до складу інститутських збірних. Закінчивши з відзнакою в 1974 р. інститут, отримав фах учителя біології та хімії. Під час розподілу Сергій Іванович не став обирати місцем своєї першої роботи школи в навколишніх регіонах, а, за порадою тодішнього ректора Олександра Васильовича Тканка, зупинив свій вибір на далекій Львівській області. Там він викладав біологію і хімію в Спасівській восьмирічній школі (нині – Червоноградський район). Спогади про два роки життя на Західній Україні, спілкування з людьми та перший педагогічний досвід закарбувались у пам'яті Сергія Івановича на все життя. Молодого, завзятого вчителя надовго запам'ятали вчителі та учні Спасівської школи, які полюбили його за різнобічні знання та високий рівень комунікативності.

У січні 1976 р., аби бути ближче до батьків, С. І. Дерій переїхав до с. Вергуни Черкаського району, де став учителем місцевої середньої школи, а потім і заступником її директора. Тут вповні розкрився його педагогічний та організаторський талант, зокрема, його учні ставали переможцями районних предметних олімпіад, а завдяки ініціативності вчителя було обладнано один із найкращих у районі кабінетів біології. Під керівництвом свого батька, разом із учнями, Сергій Іванович заклад скільний дендрарій із близько 100 видів рослин, а згодом у Вергунах за їхньої участі було закладено сільський парк. Досвід молодого вчителя біології став предметом вивчення й впровадження в Черкаському районі, а невдовзі його було відзначено значком «Відмінник народної освіти» та згодом – званням «Учитель-методист».

Уже у той час Сергій Іванович почав активно займатись науковими дослідженнями. Вони були присвячені досить актуальній і водночас маловивченій на той час темі впливу мутагенних факторів (зокрема радіації та хімічних речовин) на деякі інтродуковані деревні рослини. У ході наукових досліджень доля не раз зводила С. І. Дерія з яскравими особистостями. Так, його науковим керівником була відома російська селекціонерка, професорка Ірина Вікторівна Дрягіна, яка в роки Другої світової війни була льотчицею, а її мужність відзначена двома орденами. Необхідні для досліджень хімічні речовини (мутагени) надав молодому науковцю відомий генетик, член-кореспондент Академії наук СРСР Йосип Абрамович Рапопорт. У 1982 р. С. І. Дерій у Московському державному університеті захистив кандидатську дисертацію на тему «Вплив мутагенних факторів на деякі інтродуковані деревні рослини» за спеціальністю «Ботаніка» та продовжив працювати у Вергунівській школі.

У 1985 р. його запросили на викладацьку роботу в Черкаський педагогічний інститут спочатку як сумісника, а через рік – на постійній основі на кафедрі ботаніки. Уже в січні 1987 р. С. І. Дерія обрано за конкурсом завідувачем цієї кафедри. У липні 1987 р. закінчив свою багаторічну діяльність на посаді декана природничого факультету Олександр Микитович Дудник [1] та на цю посаду було призначено С. І. Дерія.

За 18-річний період роботи у статусі декана Сергій Іванович доклав багато зусиль для розбудови факультету. Через пожежу в навчальному корпусі, де було розташовано природничий факультет у квітні 1990 р., довелось докласти чимало зусиль для переїзду факультету до нового навчального корпусу та його облаштування. Завдяки підтримці ректора інституту, доктора біологічних наук, професора Федора Федоровича Боєчка, природничий факультет отримав три поверхи в новій будівлі, було придбано сучасне лабораторне обладнання, облаштовано аудиторії та комп'ютерний клас [2, 5, 6]. Сергій Іванович багато уваги приділяв розбудові ботанічного саду університету: за його активної участі було висаджено молодий сад, чимало зроблено для облаштування території. У 1991 році йому присвоєно вчене звання доцента. У 1996 р. природничий факультет було розділено на біологічний і хімічний факультети й С. І. Дерій очолив перший з них. Сергій Іванович стояв біля першоджерел створення психологічного факультету в університеті,

адже в 1997 р. на базі біологічного факультету розпочинали підготовку фахівців-психологів, тому його перейменували на біолого-психологічний [6, 7]. У 2001 р. було створено окремий психологічний факультет. А в 2002 р. за ініціативи та активної участі С. І. Дерія було відкрито спеціальність «Екологія та охорона навколишнього середовища» [2, 6].

За його сприяння з 2002 р. студенти та викладачі факультету почали брати участь в акції з охорони популяції підсніжника складчастого (*Galanthus plicatus*) в лісовому урочищі Холодний Яр, яка стала традиційною й відомою в усій Україні. Також було вперше прокладено екологічну стежку в Холодному Яру, яку обладнано інформаційними щитами і вказівниками [3]. За ініціативи та активної підтримки українського молекулярного біолога Тетяни Клименко, яка працює нині за кордоном, Сергій Іванович став організатором всеукраїнського проекту «Молекулярна біологія в школі». В його рамках було проведено серію тренінгів для вчителів біології в різних регіонах України (2004–2005 рр.) [4], а сам Сергій Іванович брав участь у тренінгу на базі Європейської молекулярно-біологічної лабораторії (м. Гайдельберг, Німеччина).

У 2005 р. С. І. Дерій перейшов на посаду доцента кафедри екології та основ сільського господарства та зосередився на освітньо-науковій діяльності. Увесь період роботи в університеті Сергій Іванович велику увагу приділяє удосконаленню методики викладання біології. Тривалий час він викладає студентам біологічні науки, проводить курси підвищення кваліфікації для вчителів-біологів області та надає постійні консультації.

Ще одним напрямком діяльності С. І. Дерія завжди була підтримка талановитої молоді. Під його керівництвом значна кількість учнів здобули призові місця на всеукраїнських конкурсах-захистах наукових робіт Малої академії наук, олімпіадах та інших конкурсах. Самого Сергія Івановича регулярно запрошують до складу журі всеукраїнських олімпіад та конкурсів для учнів та студентів.

С. І. Дерій є автором близько 100 наукових публікацій, серед яких одна монографія («Екологічна мережа Центрального Придніпров'я») (2009), у співавторстві та 40 статей у наукових журналах. Результати досліджень було представлено на понад 50 наукових конференціях різних рівнів. Частина із них проходила на базі природничого факультету університету, де С. І. Дерій був активним їх організатором.

Основними напрямками наукової діяльності С. І. Дерія було вивчення впливу передпосівного гама-опромінення та хімічних мутагенів на деякі інтродуковані в Україні деревні рослини, з'ясування можливостей використання фізіолого-біохімічних методів дослідження для ранньої діагностики змін, які виникають під впливом мутагенних факторів. Згодом він зосередився на дослідженні структури і динаміки природних та штучних екосистем під впливом антропогенних факторів.

Вагомим доробком Сергія Івановича є навчальні видання для студентів та учнів, які неодноразово перевидавались. Серед них – «Екологія» (1998, у співавторстві з В. О. Ілюхою); «Генетика. Збірник задач для класів з поглибленим вивченням біології» (1998); «Біологія. Довідник для абітурієнтів та школярів» (2006, у співавторстві з колективом авторів); «Біологія. Типові тестові завдання» (2019, у співавторстві з колективом авторів); «Біологія і екологія. 11 клас. Зошит для практикуму» (2011, у співавторстві з О. А. Спрягайло та О. В. Спрягайлом) та ін. Найбільш знаковим серед цих видань був підручник з екології, оскільки він був одним із перших навчальних посібників у цій галузі для учнів загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням екології, виданих українською мовою. Його багато разів перевидавали та по ньому навчались не тільки учні, а й студенти і вчителі.

Сергій Іванович тривалий час працював у складі редколегії наукового журналу «Вісник Черкаського університету» (серія «Біологічні науки»). Він є чільним членом Українського ботанічного товариства, Українського товариства біохіміків, фізіологів та біофізиків, Товариства генетиків і селекціонерів ім. М. Вавилова, а також тривалий час головою наукової ради Черкаського відділення Всеукраїнської екологічної ліги.

Сергій Іванович пишається плеядою учнів – випускників природничого факультету, які нині працюють в різноманітних наукових та освітніх установах.

Праця С. І. Дерія, поряд зі значком «Відмінник народної освіти», відзначена кількома почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, Черкаської обласної державної адміністрації, Черкаської міської ради та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Зі студентських років Сергій Іванович активно займався спортом, зокрема футболом і волейболом. До 63 років він виступав за ветеранську команду «Шанс» (м. Черкаси) із волейболу. Іншим хобі ювіляра протягом всього життя є риболовля – за його словами, ніщо так не заспокоює, як тихий відпочинок з вудкою на березі ранкової річки.

У всіх видах діяльності Сергій Іванович завжди знаходить підтримку своєї дружини – Надії Олександрівни, разом із якою виховали сина Сергія (1993 р.н.). Сергій, як інтерн, нині працює хірургом інтервенційної кардіології в Черкаській міській лікарні №3. Син Іван (1981 р.н.) працює апаратником на ПРАТ «Азот».

Колектив ННІ природничих та аграрних наук ЧНУ, редакційна колегія журналу «Вісник Черкаського університету», учні та колеги вітають Сергія Івановича Дерія з 70-річчям та бажають йому міцного здоров'я й творчого довголіття.

Список використаної літератури

1. Гаврилюк М. Н., Дерій С. І. До 100-річчя від дня народження Олександра Микитовича Дудника. *Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки*. 2018. № 2. С. 103–105.
2. Гаврилюк М. Н., Спрягайло О. В., Мельник Т. О., Шафорост Ю. А. Навчально-науковий інститут природничих та аграрних наук: етапи становлення та сучасність. *Освітньо-науковий простір сучасної України. З нагоди 100-річчя Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (11 жовтня 2021 року, м. Черкаси)*. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2021. С. 102–110.
3. Дерій С. І., Гаврилюк М. Н., Сливка Л. Ф., Осипенко В. В. Урочище „Холодний Яр” як один з об’єктів еколого-краєзнавчого виховання молоді в Черкаській області. *Екологічний вісник*. 2003. № 9–10. С. 11–12.
4. Дерій С., Гаврилюк М., Боєчко Ф., Мельник Т., Титаренко Л., Полторак О. Досвід співпраці біологічного факультету Черкаського національного університету з Європейською молекулярно-біологічною організацією. *Проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: освітній вимір : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–12 червня 2004 р., Полтава, Україна*. Полтава, 2004. С. 53–55.
5. Лизогуб В. С., Дерій С. І., Гаврилюк М. Н. Життєвий і творчий шлях Федора Федоровича Боєчка. *Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки*. 2014. № 2 (295). С. 3–6.
6. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Київ : Світ успіху, 2009. 207 с.
7. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького: столітня історія : колективна монографія / кер. автор. кол. і наук. ред. В. В. Масненко. Черкаси : Вид. Ю. Чабаненко. 2021. 342 с.

References

1. Gavrilyuk, M. N., Derij, S. I. (2018). On the 100-th Anniversary of Oleksandr Mykytovych Dudnyk (1918-2001). *Visnyk Cherkaskoho Universytetu. Seriiia Biolohichni nauky [Bulletin of Cherkasy University. Series: Biological Sciences]*. № 2. 103–105. (in Ukr.)
2. Gavrilyuk, M. N., Spriahailo, O. V., Melnyk, T. O., Shaforost, Yu. A. (2021). Educational-Scientific Institute of Natural and Agricultural Sciences: stages of formation and modernity. *Osvitno-naukovyi prostir suchasnoi Ukrainy. Z nahody 100-richchia Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho : zb. mater. Vseukr. nauk.-prakt. conf. [Educational and scientific space of modern Ukraine. To the 100th anniversary of the Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy : Mater. of Ukraine-wide scient.-pract. conf. (11 of October 2021, Cherkasy)]*. Cherkasy: ChNU. 10–110. (in Ukr.)
3. Derij, S. I., Gavrilyuk, M. N., Slyvka, L. F., Osypenko, V. V. (2003). A tract „Cholodnyj Jar” as one of the objects for ecological and local history education of young people in Cherkasy Oblast. *Ecologichnyj Visnyk [Ecological Bulletin]*. №9–10. 11–12. (in Ukr.)
4. Derij, S. I., Gavrilyuk, M. N., Boyechko, F., Melnyk, T., Tytarenko, L., Poltorak, O. (2004). Experience of cooperation of the biological faculty of the Cherkasy National University with European Molecular Biology

Organization. *Osvitno-naukovyj prostir suchasnoi Ukrainy. Z nahody 100-richchia Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho : zb. mater. Vseukr.-prakt. konf. [Problems of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine: educational aspect. Mater. of Intern. scient.-pract. conf. (10-12 of June 2004, Poltava, Ukraine)]*. Poltava: PUSKY. 53–55. (in Ukr.)

5. Lyzogub, V. S., Derij, S. I., Gavrilyuk, M. N. (2014). Vital and creative way of Fedor Fedorovich Boyechko. *Visnyk Cherkaskoho Universytetu. Seriya Biologichni nauky [Bulletin of Cherkasy University. Series: Biological Sciences]*. №2 (295). 3–6. (in Ukr.)
6. The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. Kyiv : Svit Uspichu. 2009. 207. (in Ukr.)
7. The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy: century-old history. Collective Monograph / Ed. V. V. Masnenko. Cherkasy : Pub. Yu. Chabanenko. 2021. 342. (in Ukr.)

Gavrilyuk M. N., Spriahailo O. V., Holysh G. M. On the 70h Anniversary of Birthday of the Sergij Ivanovych Derij. *The article highlights the main periods of life, scientific and pedagogical activity of the Candidat of Biological Sciences (PhD), Docent of Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky – Derij Sergij Ivanovych. He as born on 8 of February 1952 in Bila Cerkva (Kyiv Oblast). His father – Ivan Hrgorovych is a botanist and pedagogue; his mother is Klavdja Mykolaivna. Sergij Derij studied at Cherkasy Pedagogical Institute (1969–1974) and obtains a qualification of a teacher of biology and chemistry. He worked by a teacher on 1974-1976 pp. in vil. Spasiv (Lviv Oblast) and on 1976-1986 in vil. Verguny (Cherkasy Oblast). He defended of a thesis of the dissertation in 1985. It's theme was influence of mutagen factors to introduction trees. Hi is working at Cherkasy Pedagogical Institute (later – University) as a teacher (1986-1987); the head of the botany department (1987); the dean of the faculties natural sciences (1987-1996), biological (1996-1997, 2001-2005) and biological-psychology (1997-2001); docent (from 2005). His main disciplines was genetic and methods of teaching biology. Sergij Derij organized many educational & scientifically arrangement and action about nature protection. He is an author of near 100 scientific and educational publications include the monograph and 5 tutorials. His main scientific interest are influence of mutagen factors to tree and methods of teaching biology. He has a rank of the Teacher-Methodist and the honors of the Ukrainian Educational Ministry “Vidminnyk Narodnoi Osvity”.*

Key words: *Derij Sergij Ivanovych, biology, ecology, methods of teaching biology, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky, faculties natural sciences, history of biology.*

Одержано редакцією: 22.08.22

Прийнято до публікації: 27.11.22